

רבקה איילון

עכשיו ובימים האחרים

על זביגניב הרברט (1998-1924)

ייהודה עמיחי (1924-2000)

זביגניב הרברט, תצלום: Aleksander Janta archive

החורבן והכאב שנפל עלינו ביום השבעה באוקטובר 2023 הוליכו אותי לספר שירים מאת המשורר הפולני זביגניב הרברט (הוצאת כרמל, תרגום דוד ויינפלד), משורר מופלא שהרבה לכתוב על מצבי מלחמה ומשכר. הספר נפתח בשיר 'שתי טיפות', הלקוח מתוך הקובץ מיתר האור, שהתפרסם לראשונה בפולין בשנת 1956. הרברט היה עד לכיבוש פולין בידי הגרמנים (1939), ובתום המלחמה - להשתלטותה של ברית המועצות, שכפתה עליה את המשטר הקומוניסטי. השיר 'שתי טיפות' הוא אחת התגובות בשירתו למוות ולהרס שהתפשטו ב"ארץ היערות". וזה השיר:

"כשיערות עולים באש לא עת
 חמול על שושנים"
 (יוליוס סלובצקי)

ייהודה עמיחי, תצלום: אתר מכון גנזים

יְעֵרוֹת עָלוּ בְּאֵשׁ
 אֲכַל הֵם
 קָלְעוּ יָרִים עַל צְוֹאר
 כְּמוֹ זָרִי וְרָדִים
 אֲנָשִׁים נָסוּ לְמַקְלָטִים -
 הוּא אָמַר כִּי לְרַעֲיָתוֹ שְׁעָר
 בּוֹ אֶפְשָׁר לְהִסְתַּתֵּר

מְכַסִּים בְּשִׁמְכֵהָ אַחַת
 לְחֶשֶׁוּ מְלִים חֲסָרוֹת בּוֹשָׁה
 מְזִמּוֹר הַנְּאָהָבִים

כְּשֶׁהָיָה רַע מְאֹד
 קָפְצוּ אֶל הָעֵינַיִם שְׂמֻנָּה
 וְסָגְרוּ אוֹתָן חֲזָק

כֹּל־כֶּךָ חֲזָק שְׁלֵא הֲרִגִישוּ בְּאֵשׁ
 אֲשֶׁר הִגִּיעָה עַד הָרִיסִים

עַד הִסּוּף אֲמִיצִים

עַד הִסּוּף נְאֻמָּנִים

עַד הִסּוּף דּוֹמָיִם

כְּמוֹ שְׁתֵּי טְפוֹת

שְׁנַעְצָרוּ בְּקֶצֶה הַפְּנִים.

שיר זה, המתאר את הזוועה שבשריפת היערות והערים על האנשים שבהם, מעלה על דעתנו בימים אלו את שריפת הבתים על יושביהם בקיבוצים וביישובים האחרים הסמוכים לגדר רצועת עזה ביום שמחת תורה 2023. בשיר ובמציאות זוהי שריפה שאין ממנה מפלט, וכפי שתיארו מי שניצלו ממוות ביישובי העוטף - הם חשו פחד מוות במובנו הראשוני. הניצולים סיפרו שברגעים אלו, שבהם ראו את רגעייהם האחרונים, הם כתבו או אמרו לבני משפחותיהם שהם אוהבים אותם, מעין הבטחה אחרונה.

הרברט קלט את האפשרות הנוראה למצוא בתחושת האהבה ביטחון אחרון של בני האדם טרם מותם. האיש ורעייתו, המכוסים בשמיכה אחת, והקופצים זה אל עיניו של האחר, מתוארים בשירו כגוף אחד, כמו ב"משתה" האפלטוני. אריסטופנס מתאר בדיאלוג זה את התגלמות הארֹס בזוג ה'עגול', שניים שהם אחד, בטרם נפרדו הגופים לשניים: "צורתו של כל אדם היתה עגולה כולה, גבו וחזהו היו עשויים במעוגל, וארבע ידיים היו לו, ורגליים כמספר ידיו, ועל צווארו

המעוגל ישבו שני פרצופים, שווים זה לזה בכל". התמונה המסיימת את השיר, שבה שתי הטיפות, המציינות את הדמיון בין השניים ברגעי חייהם האחרונים ואת הפסקת זרימתן כשהן מגיעות אל קצה הפנים – קשה מנשוא.

הרברט היה ידיד קרוב של יהודה עמיחי, ובשיר 'אל יהודה עמיחי' כינה אותו 'מלך', בעוד שאת עצמו הוא מכנה 'נסיך' (הוא כונה בפי הפולנים "נסיך השירה"). בשיר זה הוא מתאר את עצמו כמי שגורלו נחרץ להיות אדם ללא שורשים, ואת עמיחי הוא מכנה משורר בעל "מחווה של חסד". ככל הנראה הכיר הרברט את שירו של עמיחי 'אלוהים מרחם על ילדי הגן', שבו כתב המשורר: "אולי על האוהבים־באמת/ יתן רחמים ויחוס ויציל/ כאילן על הישן בפסל/ שבשדרה הצבורית// אולי להם גם אנחנו נוציא/ את מטבעות החסד האחרונות/

שהורישָה לנו אמא, / פְּדֵי שְׂאֲשָׁרָם יִגַן עָלֵינוּ/ עֲכָשׁוּ וּבִימִים האַחֲרִים".

המושג "חסד" רווי משמעות בתרבות היהודית. האל מכונה "ה' אל רחום וחנון וארך אפים ורב חסד ואמת" (תהילים פו, טו). 'חסד' היא הספירה הראשונה בין המידות, והחמישית בין הספירות.

הרברט אומר לעמיחי בשיר שכתב לו "איני מבקש ממך דבר זולת הבנה// אני נרדם ליד המדרה אגרוף למראשותי/ בשעה שהלילה דועך הפלבים מיפכים ובהרים/ סוככים/ חילות המשמר". האגרוף של הרברט והחסד של עמיחי הם ניגודים התובעים מאיתנו בעל כורחנו לשלב אותם זה בזה.

אולי רק השירה יכולה לאמץ את הלב ולהמיסו בעת ובעונה אחת.

